

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 17:00 ברחבת בית
הכנסת "ברכת יצחק" [אחרי קופ"ח א' כללית] דימונה

גליון 51

"ותענג בדשן נפשכם, הטו אַזנכם ולכו אלי, שמעו ותחי נפשכם" (ישעיה נהב)

מי הבוטח האמיתי בבורא עולם

אתמול בשבת קודש ה' כסלו, היה שנים עשר חודש של מרת אמי יעל בת רבקה ז"ל, ערכנו את האזכרה בליל שישי ד' כסלו, עם העלייה לציון, לימוד ודרשות הרבנים בסעודה.¹ ובליל שבת שזה יום השנה ממש, לאחר הסעודה התכנסו ללימוד בצוותא עם חברות למשך שעתיים תמימות, ולאחר מכן שירת הבקשות למיטב המסורת הירושלמית. אין ספק שהיה לה בזה נחת רוח ועילוי נשמה גדול.

איך אפשר שכולן שווים לטובה
היום בסייעתא דשמיא אומר לכם ממה שדרשתי שם באזכרה בליל שישי: בפרשה קראנו "ויהי חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה". רש"י פירש שלכך כפל שנה, שנה, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כת עשרים לחטא, מה בת עשרים לא חטאה, שהרי אינה בת עונשים, אף בת מאה בלא חטא, ובת עשרים כת שבע ליופי. שני חיי שרה - כולן שווים לטובה. ע"כ. ויש להתבונן, איך באמת זכתה שרה אמנו להגיע לדרגה כזו שכל השנים כולן לטובה, כלומר מאה

בשמים, שיברכו עליהם. וישימו לב להכריז בציבור שכולם יברכו בקול רם, ועל ידי כך מסתבר מאוד שגם הרחוקים מתורה ומצוות יברכו.

וכמה כבוד ונחת רוח היו עושים למנות, אילו היו מתבוננים איזה דבר יעלה את נשמתו באמת, ובמה יגרמו לו שיעטרו אותו בשמים בכתרים רוחניים ויגדל שכרו יותר ויותר, ועל ידי אזכרה זו, יתחזקו ויתקדמו הם והבאים בקיום התורה והמצוות.

ותהילות לאל יתברך, זיכנו כי מלבד שהיה לימוד טוב, ודרשות וברכות כמות, ומלבד הלימוד בחבורה בליל שבת - יום השנה עצמו, יצאה גם חוברת "תבורך מנשים יעל", קווים לדמותה של מרת אמנו ז"ל, שמטרתה לא בשביל לספר סיפורי היסטוריה שהיתה לנו אמא מיוחדת, חשובה, צנועה, בעלת אמונה וכו', ולא. גם זה לא עוד ספר זיכרון או ספר סיפורים על איזו אמא, או על איזו סבתא. זה לא עוד ספר זיכרון על איזו אשה שהיתה פעם, שמתעדים את מעשיה שלא תשכח, חלילה. כל המטרה, היא אך ורק כדי לדלות ממעשיה הטובים והחשובים, האנשים בראוי להם, הנשים בראוי להן, והילדים בראוי להם, באופן שכל אחד ואחת וכולו בסייעתא דשמיא למצוא שם ממה להתחזק, אם באמונה, בטחון, חינוך, שחחה ועוד ועוד. ובעיקר, שהאמהות והבנות היקרות תפנמנה את המסרים לליבן היטב היטב, ולא תטענה לחשוב, שפעם היו כאלו נשים מיוחדות וצדיקות, אבל היום בדור חדש עם עידן הטכנולוגיה, חלילה אפשר להתנהג אחרת, להקל בצניעות וביראת שמים, ולהשתמש במכשירים שלא רצויים כלל ועיקר לרוח תורתנו הקדושה. ע"ש.

ובה גם קיימנו את דברי הנביא (הושע יד א): "קחו עמכם דברים ושובו אלי", שהעיקר באזכרה הוא מה שהציבור לוקח עמו להתחזק ולהתעלות. ולא די במה שמענו כמה דברים נחמדים, ובלכתם לביתם ישכחו הכל. על כן, עצה טובה אומר לכם, שכדאי מאוד באזכרות לחלק לציבור איזה דיסק מחזק או חוברת המדברת על ליבם בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, כמו חוברת "השבת בהלכה ובאגדה" לגברים, וחוברת "להיות את" או "טהרה" לנשים וכיוצא בהן, שרבים התחזקו על ידן בשמירת המצוות ובאמונה בבורא יתברך, ובזה אין ספק שתהיה נחת רוח לנפטר שבעתיים.

ומעשה ביהודי מהצפון שערך אזכרה לאביו, והזמין 100 מנות, והנה נודע לו שיש סט "שבת יומי" ג' חלקים, ושם כל הלכות שבת מחולקים ללימוד יומי, באופן שבשבתם שלוש דקות ביום, אדם גומר כל הלכות שבת בשנה, ומחירו בסך הכל 8.5 שקלים. אז ביטל יהודי זה את המנה הראשונה, ובמקום זה קנה 100 סטים וחילק לציבור שילמדו לעילוי נשמת אביו. אשריו ואשרי חלקו, ישמע חכם ויוסף לקח.

אסור לערוך סעודה באזכרה כשלא מברכים. מי יתן ויבטלו את סעודות האזכרות. עצה טובה לעילוי נשמה שבעתיים. איך יתכן ש-127 שנים כולן שווים לטובה? איך יתכן לפני שנולד יצחק ואחרי שנולד, כולן שווים לטובה? מתי מי שאין לו בנים חשוב כמת? כמה גדולי ישראל שלא היו להם ילדים, וחיו באושר כל חייהם. אין מצב יותר טוב בעולם מהנהגת השם. אם אנחנו עדיין לא מסוגלים לומר שמצבנו "הכי טוב בעולם" - חוסר אמונה. למה אברהם לא קיים את המשנה: "בן שמונה עשרה לחופה". ההסתכלות שלך קובעת אם תהיה מתוסכל. מי מעכב בעדו להושיע? וכי הקב"ה חשוד לעשות לבנים שלו משהו רע?! אם השם לא רוצה, גם אני לא רוצה. אמונה ובטחון של החזון איש, הבוטח האמיתי נמדד רק בניסיון.

¹ אמנם אני רגיל לומר בשיעורים שעדיף שלא לעשות סעודות באזכרות, כי לצערנו הרב, רבו האזכרות בחלק גדול מהערים, שמשותפים שם אנשים רבים שאינם שומרי תורה ומצוות, ופעמים רבות הם רוב הציבור שם, ומה בצע בעריכת סעודות אלו, היעלה על הדעת שעל ידי שיאכלו בשר ודגים, אורז וזיתים מבושלים, תעלה נשמתו של הנפטר ותהיה לה נחת רוח?! הלא ברור שכל מטרת הסעודה, כדי להרבות בברכות, וכשיברכו בכונה כמות, יהיה עילוי נשמה לנפטר. אבל לצערנו הם אוכלים בחטף פתח ללא ברכה, ללא נטילת ידים וללא ברכת המזון, ומה העילוי נשמה בזה. וכבר כתב הפלא יועץ, שבמקום לעשות לנפטר ענג בעולם הבא, הם עושים לו נגע, חלילה. ולבד מזה, הם עצמם בעלי האזכרה נכשלים לעבור על דברי מין הש"ע (א"ח סימן קסט סעי' א, ב), שאסור לתת פת האדם שלא נוטל ידים, וכן אסור לתת אוכל למי שלא מברך. לכן במשפחות כאלו, לא יערכו סעודות כלל. אבל באזכרה שכולם אנשים של צורה ומקפידים ליטול ידים ולברך כדת של תורה, רשאים לעשות, ובלבד שישמרו לב לברך מילה במילה כמות, כדי שבאמת יהיה נחת רוח ועילוי נשמה לנפטר.

ודע, כי אנא אמינא ולא מסתייג, שהיותו נכון היה שלא לערוך סעודות כלל, ואי איישר חילי אבטליניה, כי כמה וכמה אנשים עושים כן רק מחמת שלא נעים להם שלא לעשות, שמא אחר כך יאמרו עליהם מה נשתנה זה? ובלית ברירה מזמינים הם קייטרינג 100, ו-200 מנות, ולבד ממה שמשותפים שם רבים שאינם שומרי תורה ומצוות ולא מברכים, שבזה ודאי מניחים הם את מעותיהם על קרן הצבי, כי אין שום תועלת ורק להיפך כנ"ל. זאת ועוד, גם אם באמת היו כולם מברכים, אבל הם מעמיסים על עצמם הוצאות מרובות שאין ביכולתם לעמוד בזה, וישנם שסיפרו לי שמוכרחים הם אפילו ללוות כסף כדי לקיים הסעודה. ואם על מצות עונג שבת שהיא מדאורייתא לדעת רוב הראשונים (עיין עלונים מס' 3-4), אמרו חז"ל (שבת קיח ע"א): "עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות", על אחת כמה וכמה בסעודות אזכרה שאינן לא חובה ולא בגדר מנהג ולא כלום.

על כן, אשרי אותם שיאזרו עוז לבטל או לפחות לצמצם מנהג זה למשפחה הקרובה ממש בלבד, שהם יראי שמים ומברכים, ולא לכל דכפין ייתי ויכול, ולמצוה רבה תחשב להם. וכבר מצאנו כיוצא בזה בגמרא (מועד קטן כז ע"ב): בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממתיתו [שהיו רגילים להלבישו בתכריכים יקרים], והיו קרוביו מניחים אותו ובורחים. עד שבא נשיא ישראל רבן גמליאל, ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בתכריכים של פשתן [שהם זולים מאוד], ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן. ע"ש. לכן, די שיביאו מיני ברכות: מזונות, העץ, האדמה, שהכל, וארבעה סוגי

עשרים ושבע שנים, כולן ללא חטא, וגם נשארה ביופיה כל הזמן, כמו שאומר רש"י כולן שווים לטובה. הלוא כמה הרפתקאי עברו עליה? גם מה הכפילות "שני חיי שרה", הרי כבר אמר "ויהיו חיי שרה"?

שני חיי שרה

התשובה היא: בנוהג שבעולם, למה אדם שערוותו מלבינות וקופצת עליו זקנה? בדרך כלל מחמת טרדות הציבור והיחיד, דאגות שונות ומשונות, על דא ועל הא, לחצים שהם, ממילא מצבי הרוח שלו משתנים, אחת למעלה ושבעים למטה, עולים ויורדים בו. אבל שרה אמנו ידעה איך לחיות את החיים בצורה נעימה ויפה ללא דאגות וללא צער חלילה או מצבי רוח מדוכאים, ממש כפשוטו "שני חיי שרה", היא כל הזמן היתה מבחינת "חיה", עם כל הקשיים שעברו עליה במשך החיים, פעמיים רעב, פרעה לקח אותה, אבימלך לקח אותה, תשעים שנה אין לה ילדים, הגמרא בנדרים (סד ע"ב) אומרת, מי שאין לו בנים חשוב כמת. אבל עם כל הבעיות, היא חיה כל הזמן באמונה תמימה בבורא עולם שהנהגה של בורא עולם איתה, היא הכי הכי טובה עבורה, ולכן לא היה לה שום סיבה להתבלבל או להיות בצער וכדוּך. היא פשוט היתה כל הזמן ברמת שמחה גבוהה מאוד מאוד, כי היא רואה רק את השם בכל פינה וזווית, ממילא אין סיבה לדאגות, טרדות, לחצים, דכדוכים, מצבי רוח שונים ומשונים המייאשים את האדם. באופן שהיא חיה יותר טוב מכולם, אז אין סיבה ששערותיה ילבינו ותראה כמו אחת שעברו עליה הרפתקאות.

לפני שנולד יצחק ואחרי שנולד – שווים לטובה

ואם נתבונן טוב, זה עצום רק לחשוב על זה, ניחא שהיא בדרגת אמונה כל כך גבוהה ולוקחת הכל בשמחה, כמו שאומרים "זורמת" עם השגחת השם יתברך עליה. אבל עדיין, וכי אפשר להשוות את השנים שלפני שנולד יצחק לשנים לאחר שנולד יצחק, הרי היא כל כך קיוותה וציפתה לבן, היא כל כך התפללה, היא כל כך ביקשה, והנה זה הגיע בשלב שהוא בגיל 90, אם כן בודאי שיש מקום לומר שלאחר גיל 90, זה כבר הרבה יותר טוב, היא כבר חיה בדרגה הרבה יותר גבוהה וטובה, כי עכשיו כבר יש לה בן, אז איך רש"י אומר "כולן שווים לטובה", איך אפשר לקרוא להם "שוים", וכי אין איזה שינוי שהוא לטובה יותר? היתכן, שלפני ואחרי הכל אותו דבר?

"וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם"

אצל שרה אמנו כן. זו הגדלות של אדם שכל כולו אמונה ובטחון אמיתי אמיתי בבורא עולם ללא כחל ושרק. שרה אמנו חשה בכל רגע ורגע את הקרבה אל השם יתברך, פשוט היא הרגישה שהשם יתברך עושה איתה את הכי טוב עבורה, ממילא היא היתה כל הזמן הכי מאושרת שבעולם גם כשעדיין לא נולד יצחק. היא אמנם ביקשה מהשם, היא הפצירה בתפילה, אבל זה לא גרע כי הוא זה מהמצב רוח שלה, היא תמיד היתה בשמחה, עבדה את השם בשמחה, כי אם השם עדיין לא נתן לה ילדים, סימן שזה הכי טוב, ואין סיבה ליפול חלילה ליאוש או למצבי רוח מדוכאים. זהו שכפל הפסוק "שני חיי שרה", כלומר זו הסיבה איך היא הגיעה לדרגה כזו, שבגיל מאה עשרים ושבע היא ללא חטא ונשארת ביופיה, כי היא חיה כל הזמן חיים של אמונה ודבקות בהשם, ממילא גם לא חטאה, כי השכינה תמיד היתה לנגד עיניה, כמו שנאמר (תהלים טז ח): "שְׁפִיטֵי ה' לְנַגְדֵי תְמִיד" (סנהדרין כב ע"א), וגם לא הזקינה, ממש בבחינת (דברים ד ז): "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, [ממילא] חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם".

מתי מי שאין לו בנים חשוב כמת?

ולפי זה צריך לומר שאף שאמר חז"ל שמי שאין לו בנים חשוב כמת, זה דוקא כשמסתכלים בהסתכלות הסטנדרטית של העולם, אבל שרה אמנו שגדולה היתה באמונה ובטחון בהשם כל כך, והגיעה לדרגות אל על של: "וְאַנִּי קְרַבְתִּי אֲלֵהֶם לִי טוֹב" (תהלים עג כח), היא היתה חשה

ונושמת רגע רגע את הקב"ה, את השגחת השם יתברך עליה, לכן מה שלא היו לה ילדים, היא לא לקחה את זה בצורה קשה כואבת ומדכאת, אלא פשוט היא הבינה והפנימה לליבה עמוק עמוק, שמכיון שזה רצון השם, והלוא השם עושה רק טוב, ממילא אני לא מתה, אני לא חשובה כמת חלילה, אני חיה, ואין כמוני מאושרת ושמחה, ומי ידמה לי ומי ישווה לי.² (ועיין דעת זקנים מבעלי התוספות בראשית כג. א. וד"ק)

ההנהגה הטובה ביותר

ואם נתבונן היטב, איך שהקב"ה מתנהג עם כל אחד ואחד, זה בעצם הרחמים הגדולים ביותר עבורו, ואין מצב בעולם ליותר טוב מזה, וכמו שאנחנו אומרים בתפילה: "הטוב כי לא כלו רחמך", כלומר הקב"ה הוא כל כך טוב שהוא לא כולא ולא סוגר את הרחמים שלו עלינו כלל ועיקר, אלא הוא נותן ומרעיף את כל הרחמים שלו על כל אחד ואחד לפי מה שהוא. פירושו: בורא עולם יודע בדיוק מה המתאים כרגע לכל אחד ואחד, ולפי דרגתו ועניינו הוא נותן לו את המקסימום של הרחמים שמגיע לו לפי התיקון שלו והחשבונות של בורא עולם, באופן שאין יותר רחמים מזה. רק כמובן שאפשר להתפלל ולבקש מהשם יתברך עוד ועוד רחמים, ובכוח התפילה האדם מכשיר ומטהר את עצמו ליותר ויותר רחמים וקבלת שפע, טובה וברכה מהבורא. אבל לעת עתה, בדרגה שהוא נמצא כרגע, ההנהגה עימו היא ההנהגה הטובה ביותר, שאין יותר טוב ממנה.

איך אתה מרגיש? "הכי טוב שבעולם"

במילים אחרות, אם שואלים את האדם, איך אתה מרגיש? לפי האמת הוא צריך לענות "הכי טוב שבעולם", "הכי מאושר", "הכי שמח", כי זו האמת לאמיתה, שאין יותר טוב מזה. ואם אנחנו לא מסוגלים עדיין לענות כן, זה משום שלצערנו אנחנו קטני אמנה. כי אם אדם היה מאמין חזק חזק בבורא עולם, הוא היה יודע שהמצב העכשווי, הוא הכי טוב שבעולם. ואם תשאל, איך אדם ירגיש שמצבו הכי טוב בעולם, הרי במציאות יש לו בעיות, קשיים, חסרונות וכו' וכו'? התשובה היא, כי כל מה שנראה לנו כחסרון, זה רק כלפי חוץ, לעיניים שלנו הקטנות, אבל אם נסתכל בעיניים של האמונה התמימה, זה באמת לא חיסרון, כי מאחר ובורא עולם ישתבח שמו ויתעלה כסא הדרו, הוא עושה את זה, והרי הוא עושה את הכי טוב שיכול להיות בעולם עבורך, אז אם הוא החליט עכשיו שלא לתת לך את אותו דבר שאתה רוצה, ממילא מוכרח שהוא מבין שלעת עתה, הטוב ביותר בשבילך שלא יהיה לך את אותו הדבר. יכול להיות שלאחר זמן יחליט בורא עולם שזה כן טוב עבורך, ולא שחלילה הוא התחרט, הרי (במדבר כג ט): "לֹא אִישׁ אֶל וַיִּכָּזֵב וַיִּבֶן אָדָם וַיִּתְּנָחֵם", אלא יכול להיות שהתפללת יותר, התעלית יותר, ומכל מיני סיבות שהן שקודם לכן זה לא היה טוב עבורך, אבל עכשיו זה נהיה טוב עבורך, ולכן בורא עולם עכשיו יתן לך ויפנק אותך. אבל נבין ונפנים עמוק עמוק, שכל עוד שהוא לא נתן לנו, זה הכי טוב בשבילנו. ולכן אומר הפסוק (תהלים לג כא): "כִּי בּוֹ יִשְׁמַח לִבְנֵי, כִּי בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ בְּטַחְנוּ", כי אם אנחנו בוטחים באמת בהשם, אין סיבה לא להיות בשמחה. ולכן גם (שם קה א) אמר: "יִשְׁמַח לֵב מִבְּקִשֵׁי ה'", ולכאורה למה הוא ישמח, הרי הוא רק ביקש ועדיין הוא לא קיבל? אלא כיון שהוא בוטח בהשם, אז גם כשהישועה עדיין לא הגיעה, הוא לא מתבלבל, כי זה רצון השם וממילא זה הכי טוב.

"בן שמונה עשרה לחופה"

הנה יצחק אבינו התחתן בגיל ארבעים, כמו שנאמר (בראשית כ ט): "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רֵבֶקָה". ולכאורה קשה, הרי הגמרא ביומא (כח ע"ב) אומרת, שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה ואפילו מצוות דרבנן כמו עירובי תבשילין, שנאמר (בראשית כו ח): "עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקוֹתַי וְתוֹרוֹתַי" -

והאדם מ"ר מלבוויטש ועוד, שלא היו להם בנים, ואדרבה זכו להעמיד תלמידים ותלמידי תלמידי הרבה – שהתלמידים הם בעצם הבנים הרוחניים שלהם, כמו שדרשו חז"ל בספרי: "ושנתם לבניך", אלו תלמידך, שהתלמידים קרויים בנים של האדם. וכן אמרו בגמרא סנהדרין (ט ע"ב): כל המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ממש כאילו זה הבן שלו, הוא ילד אותו. ועיין לגאון החיד"א בספר "פתח עיניים" (ברכות י ע"א). (ועיין עלון 30 הערה 3 בשם החיד"א בספרו פני דוד)

² וכמו שראינו כמה וכמה גדולי ישראל שלא היו להם ילדים, אבל מי כמוהם חי באושר ובשמחה, כי מרוב שהעסיקו את מוחם בתורה ובדבקות בהשם, ממילא הרגישו וחשו על בשרם ממש מה זה: "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם מִשְׁמַחֵי לֵב" (תהלים טו ט), גם בכח ביטחונם הרגישו ממש מה זה: "וְאַנִּי בְּחֶסֶדךָ בְּטַחְתִּי, יָגַל לִבִּי בִישׁוּעַתְךָ" (שם יג ו), לכן הם היו כל הזמן בשמחה, ולא הזכירו לעצמם כל הזמן שחלילה הם חשובים כמת. ומי לנו גדול מהגאון החזון איש, והגאון המקובל האלהי רבנו מרדכי שרעבי,

תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ומן הסתם הוא היה אמור גם לקיים את המשנה באבות (פרק ה משנה כא): "בן שמונה עשרה לחופה", ומסתבר שבאמת הוא עשה את ההשתדלות והתעניין פה ושם, אולי גם פנה לשדכנים למצוא שידוך טוב ליצחק, אינני יודע, אבל עם כל מה שעשה והתפלל והשתדל, שורה תחתונה יצחק אבינו כבר היה כמעט בן ארבעים ועדיין לא התחתן, היום היו קוראים לו "רווק זקן".

לו יְחִיהָ גְבֵר שְׁנַי אֲלֵפִין, לֹא יַעוֹל גְּבוּרָתָךְ בְּחוֹשְׁבֵינִיא
אבל מה לעשות שבורא עולם ישבח שמו עדיין לא המציא לו את זיווגו, ובכוונה תחילה עיכב לו את זיווגו, כי הוא ידע שהזיווג שלו זו רבקה אמנו דוקא, והרי היא עדיין לא נולדה. ואם תשאל, אז למה היא לא נולדה עשרים שנה קודם? לא יודע, אינני יודע חשבונות של הקב"ה, אבל בורא עולם ידע שהיא צריכה להיוולד כשיצחק יהיה רק בגיל 37, למה? ככה, זו החלטה של בורא עולם, אנחנו לא מתיימרים לחשב חשבונות של בורא עולם, 'בהדי כבשי דרחמנא למה להך?' (ברכות י"א). וכבר אמר רבי ישראל נג'ארה בפיוט "יְהִי רְבוֹן עֲלֵם": "לו יְחִיהָ גְבֵר שְׁנַי אֲלֵפִין, לֹא יַעוֹל גְּבוּרָתָךְ בְּחוֹשְׁבֵינִיא".³ אִיךָ שִׁיחִיה וְאִיךָ שֶׁלֹּא יִהְיֶה, נִמְצָא שֶׁהַעֵיכוֹב לְזִיווּג שֶׁל יִצְחָק, הִיא לְטוֹבוֹת הַגְּדוּלָה שִׁימְתִין בְּסִבְלָנוֹת וּבִאֲמוֹנָה עַד שֶׁרְבֵקָה אֲמָנוֹ תוֹלַד וְתַגְדֵּל לַפְחוֹת שְׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאִז הוּא יִזְכֶּה בְּאִשְׁתּוֹ חַיִּל כְּזוֹ מִיּוֹחַדָּת, כְּמוֹ אֲמָא שְׁלוֹ שְׂרָה אֲמָנוֹ, שֶׁכֵּל הַנִּיּוֹסִים הַקְּבוּעִים שֶׁהָיוּ לָהּ: בְּרַכָּה בְּעִיסָה, עֲנַן קֶשׁוֹר עַל הָאוֹהֶל, נֵר שֶׁבֶת דּוֹלֵק מֵעֶרֶב שֶׁבֶת לְעֶרֶב שֶׁבֶת, הָיוּ גַם אֲצֵל רְבֵקָה אֲמָנוֹ. (עיין בראשית רבה ח"י שרה פרשה ט סימן ז)

יש תפילה שנענית לאחר ארבעים שנה
עכשיו בואו נתבונן, בכל אותן השנים הרבות של ההמתנה לזיווג, וכי יעלה על הדעת, שאברהם או יצחק חשבו שהעיכוּב הזה הוא דבר שלילי, הוא דבר רע? היעלה על הדעת שהם חשדו בהקב"ה, למה הוא עושה להם ככה, והרי הם כל כך מתפללים ומייחלים, וכמו שאומר במדרש הגדול (פרשת וירא פרק ז פסוק ז): יש תפילה שהיא נענית לאחר ארבעים שנה, מנלן? מיצחק, שנאמר "יְחִיהָ יִצְחָק בֶּן אֲרַבְעִים שָׁנָה בְּקָחְתוּ אֶת רְבֵקָה", זאת אומרת שכל אותן שנים הם התפללו והתפללו (עיין הערה 5), וגם הם לא ישבו בחיבוק ידים, אלא הם עשו את ההשתדלות שאדם מצווה לעשות,⁴ ובכל זאת הם לא נושעו, בכל זאת לא בא הזיווג, וכי חלילה יש לנו הוה אמינא שהיתה להם איזו תרעומת על הקב"ה? הס מלהזכיר. ובאמת בפסוק שנאמר מיד לאחר פרשת העקדה (בראשית כב ט): "יְחִיהָ אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַיַּגֵּד לְאַבְרָהָם לְאָמֵר וְכוּ", אומר המדרש (פרשת וירא פרשה ז), מה הדגש של התורה "אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה"? אלא לאחר העקדה היו לו לאברהם הרהורי דברים, אמר: אילו נשחט יצחק בהר המוריה, נמצא שהיה מת בלי בנים? לכן אשיאנו עכשיו מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדיקות. אמר לו הקב"ה, אין אתה צריך, כבר נולד זיווג בנך, שנאמר: "וַיַּגֵּד לְאַבְרָהָם לְאָמֵר, הִנֵּה יְלֵדָה מִלְּפָנָי גַּם הוּא בְּנִים לְנַחֲרוֹר אַחִיךָ, אֶת עוֹץ כְּלָרוֹ... וּבְתוֹאֵל יֵלֵד אֶת רְבֵקָה", ופירש רש"י, כל היוחסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה לבשר לאברהם שנולדה רבקה. נמצא שכל העיכוּב בזיווגו של יצחק אבינו, היה לטובה לזכות בזכות הגדולה של רבקה. ובכל אותן השנים שבינתיים, הם חיו באמונה זכה וטהורה שאם בורא עולם עדיין מעכב את זה, כנראה שזה הטוב ביותר ואין מצב יותר טוב מזה בעולם, ולכן הם לא התבלבלו, אלא הם הודו וברכו על זה, והמשיכו לעבוד את השם בשמחה. (ועיין לגאון החיד"א בספרו חומת אגן דברי הימים א פרק א ד"ה וילוד אברהם)

העיכוּב וה"חיסרון" הוא הכי טוב
ומכאן נלמד, כי מי יעמוד בסוד השם, כאשר אדם מתעכב לו הזיווג והוא חש בתסכול ובתרעומת, למה זה מתעכב, והוא לא יודע שאדרבה העיכוּב הוא לטובתו, כי יכול להיות שהוא באמת ראוי ומוכן לזיווג, אבל הצד השני עדיין לא מוכן. ופעמים להיפך, הצד

השני מוכן כראוי, עלה והתעלה והתחזק, ואילו זה עצמו שמתלונן ומתבכיין, ממתניים לו בשמים בסבלנות שיתעלה, כדי שיהיה ראוי לקבל את זיווגו. ומכאן יכול כל אחד להקיש בעצמו לכל ענין וענין, אם מתעכבים משאלותיו ורצונותיו, חלילה לנו להתלונן ולהתבכיין, כי אם אנחנו מאמינים שבורא עולם יודע מה שהכי טוב עבורנו, נמצא שזה גופא העיכוּב וה"חיסרון" הוא הכי טוב, אז למה להתלונן.

אם כרגע אין ילדים, זאת אומרת שזה הכי טוב
בהסתכלות כזו חיה שרה אמנו, היא כל כך שמה את מבטחה בהשם, שעד כדי כך אפשר לומר עליה שכל חייה מאה עשרים ושבע שנים, "כולן שווים לטובה". וכמו ששאלנו, שלכאורה זה פלא, הרי עם כל הכבוד לאמונה החזקה שלה, איך אפשר ש"כולן שווים לטובה", הכל אותו דבר, וכי שלושים ושבע השנים שהיו לה לאחר שנולד יצחק, וכי הם לא היו יותר טובות מהשנים הקודמות שהיתה ערירית? התשובה היא: "לא ולא". כי היא חיה בתובנה כזו שבכל רגע ורגע נתון היא חיה את הבורא יתברך, היא נושמת את ההשגחה הפרטית שלו עליה, היא מרגישה איך הקב"ה כביכול צועד איתה בכל צעד ושעל, נמצא שכל הזמן היא מרגישה את ההרגשה שהכי טוב לה בעולם, הכי כיף לה בעולם, אין יותר מאושרת ממנה. אבל רגע, הרי לכולם יש ילדים ולה אין ילדים, ולכאורה היא חשובה כמת? לא ולא, אמרה שרה: אם כרגע אין לי ילדים, זאת אומרת שזה הכי טוב בשבילי, ממילא אני לא מרגישה כמו מתה. וכי המאושר הגדול, ירגיש את עצמו כמו מת? תארו לעצמכם, יש אחד שהולך יחד כל הזמן עם מרן זצ"ל או עם בבא סאלי, לא זזה ידו מתוך ידו, וכי הוא לא מרגיש בעננים? ואם הוא ילך עם הבן איש חי, אוהו איך הוא ירגיש? ואם עם אור החיים הקדוש? בכלל... ואם עם הרמב"ם? מה יש לדבר... ואם עם משה רבנו? רק שלא יתעלף... אדם כזה, וכי יזכור את הצרות והבעיות שלו? הלוא הכל יתגמד בעיניו, והיה כלא היה. למה? כי הוא כל הזמן מחובר לקדושה, למרן, לבבא סאלי, לבן איש חי, לאור החיים, לרמב"ם, למשה רבנו וכו'. וכאן, שרה אמנו מחוברת עם הקב"ה, מרגישה ונושמת אותו, מדברת איתו, גדולה בנביאות יותר מאברהם, לא כל שכן? אז איזו הרגשה היתה לה, אין ספק שהיא לא רק מרגישה כל החיים בעננים, אלא היא מרגישה גם מרחפת מעל העננים. אז היא חלילה תהיה חשובה כמת? נמצא שההרגשה חשובה כמת או לא, תלוי בהסתכלות שהאדם מסגל ומרגיל את עצמו.

ההסתכלות שלך קובעת את התסכול
לאור זה יוצא, כי מי שמתייחס לכל בעיה בחיים שהיא באמת בעיה, אז באמת יש לו הרבה בעיות והוא מסכן, כי מי שרוצה למצוא בעיות, לא חסר על מה להתלונן ולבכות. וכל הזמן הוא חלילה יהיה מתוסכל ומבולבל, למה? כי ההסתכלות שלו היא הקובעת אם להיות מתוסכל או מיושב. אם אדם יסתכל על הכל בעין טובה של אמונה שהכל בהשגחתו הפרטית של הבורא יתברך, ממילא הוא יבין שהכל טוב, ואין לו על מה לבכות, ואדרבה כל הבעיות שלו הם תרגולים מהקב"ה כדי להתחזק יותר ויותר באמונה, ועל ידם להתקרב פנימה יותר. כי כל מטרתם לנסות את האדם, איך יקבל אותם, ואיך על ידם יחזק יותר ויותר את "השרירים הרוחניים" שלו באמונה. כמו שנאמר (הושע ז ט): "וַאֲנִי שִׁרְיָתִי, חֲזָקִיתִי זְרוּעֵתִי - וְאֲלֵי יְחֻשְׁבוּ רַע"?!! הבעיות הן כמו משקולות כבדים, שמי שנושא אותן מחזק את השרירים שלו. ובהסתכלות והבטה נכונות, הוא יגיע על ידן לתועלת רוחנית עצומה, ואדרבה מהן רק יפרח ויתעלה, כמו שנאמר (תהלים ט ז): "נִתְתָּה לִירְאֵיךָ יְסֵ לְהִתְנוֹסֵס", שהניסיונות באים אל היראים, שיודע הקב"ה שהם יכולים לעמוד בהם, וכשהם עומדים בהם, הם מתנוססים ומתקרבים להשם יתברך מעלה מעלה. אבל המסתכל על הניסיונות בהסתכלות שלילית, וחלילה יש לו כעס ותרעומת על השם יתברך, למה ככה ולמה ככה ולמה לא ככה? על זה נאמר: "וְאֲלֵי יְחֻשְׁבוּ רַע"?⁵

³ מספרים על הגאון הרב שך זצ"ל, שפעם בא אליו מישהו והתלונן על זה שאין לו ילדים, ומה הוא שונה מכולם שנולדים להם ילדים, ואילו לו הקב"ה לא נתן? הרב קם מכסאו והלך לספרייה והוציא לו ספר פזמונים של שבת, ופתח לו בפיוט "יְהִי רְבוֹן עֲלֵם" והצביע על השורה: "לו יְחִיהָ גְבֵר שְׁנַי אֲלֵפִין, לֹא יַעוֹל גְּבוּרָתָךְ בְּחוֹשְׁבֵינִיא", אמר לו הרב, הרי אפילו נחיה אלפי שנים לא נוכל להיכנס בחשבונות של הקב"ה, להבין למה ולמה, ואתה יש לך שאלות על בורא עולם, למה ולמה ולמה?
⁴ וזו לשון מדרש רבה (פרשת וירא פרשה נה סימן א): "ויהי אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם", כתיב (תהלים ט) "נתתה ליראיך נס להתנוסס, מפני קושט סלה",
⁵ כמו שנאמר (דברים טו יח): "וּבִרְכֶךָ ה' אֱלֹקֶיךָ כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה", ודרשו בספר, יכול היה יושב בחיבוק ידיים? היה יושב ובטל, ויגיד הקב"ה ישפיע עלי בלי שאני יעשה כלום "שקלים שקלים עלינו נופלים"? תלמוד לומר "כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה", אתה תעשה והקב"ה יתן לך ברכה במעשה ידיך, אבל השתדלות אדם צריך לעשות.

אם נתבונן באמת, הרי הקב"ה ישתבח שמו אוהב כל אחד ברמות גבוהות אל על, ומרחם על כל אחד, ומוכן למלא את כל משאלותיו. ולא רק זה, הלא כשיהודי בצער גם הקב"ה בצער, כמו שאמר רבי מאיר במשנה (סנהדרין מו ע"א): בשעה שאדם מצטער, שכינה מה אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי! כלומר קל איני, אני לא קל, כבד עלי ראשי וזרועי מהצער שלו. וכמו שנאמר (תהלים צא טו): "עֲמוּ אֲנִי בְצָרָה", וכן נאמר (ישעיה סג ט): "בְּכָל צָרָתְךָ לוֹ צָר". ואם הקב"ה מצטער בצערך של האדם, ומרחם עליו, ורוצה למלא כל משאלותיו, אז מי מעכב בעדו? אז בכבוד שימלא את כל משאלותיו, וגם הוא לא יהיה בצער וגם האדם לא יהיה בצער?! אלא כמו שאמרנו, אדרבה היא הנותנת, שאם עם כל זה, עדיין הקב"ה לא מושיע אותנו, הרי אומר שלעת עתה זה הטוב ביותר עבורו שעדיין לא תבוא הישועה.

❁ וכי הקב"ה חשוד לעשות לבנים שלו משהו רע?!

זאת ועוד, הלא בורא עולם הוא אבא שלנו, האם ראית פעם שאבא יצער את הבן שלו? יכאיב לו? יעשה לו משהו רע? הרי לא יתכן בעולם דבר כזה, ואם אבא בשר ודם לא יעשה כן, וכי קודשא בריך הוא חשוד לעשות לבנים שלו רע? הרי מי שחלילה יעז לומר שהשם יתברך עשה לו רע, כולם יגערו בו ויהתלו בו, וללעג וקלס יחשב. כי הלא מדרך הטוב להיטיב לאחרים, והקב"ה ישתבח שמו "הוא היטיב לנו, הוא מיטיב לנו, הוא יטיב לנו", "ובטובו הגדול תמיד..." תמיד הוא נותן את טובו ובגדול, ולא חוסך מאיתנו כלום. ואם בכל זאת, האדם לא קיבל את מבוקשו, סימן שעתה זה הטוב הגדול בעבורו.

❁ גם כי אֵלֶךְ בְּגֵיא צַלְמוֹת, לֹא אֵירָא רַע, כִּי אֶתָּה עֲמָדִי

וזהו שאמר דוד מלך ישראל (תהלים כג ד): "גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגֵיא צַלְמוֹת, לֹא אֵירָא רַע, כִּי אֶתָּה עֲמָדִי. שְׁבֹטְךָ וּמִשְׁעֲנֶתְךָ הִמָּה יִנְחַמְנִי". השבט זה המקל שמכים בו, ואילו המשענת זה המקל הטוב שנשענים ונחים עליו, ועל זה אומר דוד, גם אם חלילה אֵלֶךְ בְּגֵיא צַלְמוֹת, בחושך, בגיהנם, לא אירא רע, כלומר איני מרגיש את זה רע כלל, ולמה? כִּי אֶתָּה עֲמָדִי, כי אתה רבוננו של עולם נמצא איתי בכל מקום, משגיח עלי, חופף עלי כל היום, אז אין לי מה לפחד. ולכן גם השבט שהוא המקל המכה, שבעצם הן הבעיות, החסרונות, התלונות, עיכוב הזיווגים, הילודה וכו' וכו', איני חושש ממנו כלל, כי כשאני רואה מי אוחז במקל, הלא הוא רבוננו של עולם, ממילא המקל נהפך לי למשענת, כי אני יודע שבורא עולם אוהב אותי ומכין אותי לישועה הגדולה, ולכן אני לא מתבלבל, "שְׁבֹטְךָ וּמִשְׁעֲנֶתְךָ הִמָּה יִנְחַמְנִי", כי גם השבט הוא חלק מהנחמה, שעל ידו אני מרגיש שהבורא אוהב אותי ומטהר אותי ומכשיר אותי לישועה.⁶

סיכומו של ענין, בורא עולם בודאי צר לו כשיהודי צר לו, ובודאי הוא רוצה להושיע אותנו, ואם עדיין לא הגיעה הישועה, בודאי שזה לטובה. כי אין ספק ששמחה גדולה להשם להושיע ולשמח אותנו ולמלא כל משאלות ליבו לטובה. ואם בכל זאת זה מתעכב, ונמצא שהקב"ה מוכן עדיין לוותר על השמחה שלו, הרי אומר שיש כאן שיקול של בורא עולם שהוא אך ורק לטובה, כי הוא יודע מה שאנחנו לא יודעים, והרי אין כמוהו אבא שאוהב ועושה רק טוב, ולא יתכן שהוא יעשה לנו משהו רע או יצער אותנו חלילה. ואם הבנו היטב שהוא עושה את הטוב והמושלם ביותר עבורנו, ממילא מה שקורה עכשיו שאדם צר לו, זו באמת לא צרה ולא בעיה, כי זה הטוב והמושלם ביותר והרחמים הגדולים. ולכן האמונה החזקה יותר שאדם יהיה מסוגל לומר: "השם, אני רוצה בדיוק את מה שאתה רוצה, אני רוצה בדיוק את הבעיה הזאת, כי כל מה שאתה עושה אתי זה הכי טוב". ולחילופין אם חסר לו משהו, יאמר: "השם, אני רוצה רק אם אתה רוצה. ואם אתה לא רוצה שיהיה לי דבר זה, גם אני לא רוצה, כי אם אתה לא רוצה, אז זה לא טוב עבורי".

❁ המבחן האמיתי בשעת הניסיון ❁

אחי ורעי היקרים, דברנו פה היום דברים לא פשוטים בכלל. כידוע שבענייני אמונה ובטחון הדיבורים הם יפים מאוד, אבל בשעת הניסיון איך האדם מקבל את רצון השם, שם המדד אם באמת הוא בוטח או רק מדבר דיבורים באוויר. כמו שכותב החזון איש (אמונה ובטחון פ"ב אות א): נקל להיות בוטח בשעה שאין עיקר התפקיד של הבטחון, אך מה קשה להיות בוטח בשעת תפקידו באמת. נקל לשגר בפיו ובשפתיו את הבטחון שהוא להלכה ולא למעשה, רק כמתענג על דמיונות מזהירים ומשמחים, ומרוב הימים הוא מטעה את עצמו ומטעה את אחרים, כי אמנם עלה על בני גילו במידת הבטחון, ולאמיתת הדבר משמש במידה זו להטבת חלומות נעימים על העתיד הכמוס. ואמנם בזאת יבָחן אם פיו וליבו שווים, האם בוטח הוא באמת או רק לימד לשונו לצפצף בטחון בטחון, ובליבו לא קוננה כאשר נפגש במקרה הדורש בטחון, ואשר בשעה זו תפקידו של הבטחון לנהלהו להחלימו ולרפאותו, האם בשעה הקשה הלזו פנה אל הבטחון ויבטח בו, או דוקא בשעה זו לא פנה אליו, ופנה אל רהבים ושטי כזב, או אמצעים מגונים ותחבולות שוא. ע"ש.

ודברים אלו אנו מדברים בבחינת "האמנתי - כי אדבר", איננו מתיימרים להחשיב את עצמנו במדרגות כל כך גבוהות, אבל בריבוי דיבורי האמונה, מתעוררת ומתחזקת יותר האמונה בלב האדם. השם יזכנו.

שלוש מראש כדי שיתארגן במקום אחר, הרי ביקשו ממנו אחרים והוא אמר שהוא תפוס. אבל מיד התעשת, תפס את עצמו ואמר זה רצון השם, הכל טוב, ממקום אחר ישלח שלומי. עכשיו חיפש מקום להתפלל, אבל בכל מקום שהוא מנסה, הכל תפוס, הכל ממוספר, מסודרים בקפסולות. התקשר לחבר שלו שהוא בעצמו חזן, שאל אותו אם יש אצלו מקום פנוי. הוא נתן לו את המספר של הגבאי, הגבאי אמר לו שיש לו מקום אחד בדיוק, הוא יכול לבוא. הוא הגיע בערב החג לפני מנחה, הגבאי אומר לו תשמע, החלטנו לעשות עוד מנין קטן למטה באולם, של עשרים אנשים, ואין לנו חזן, נשמח אם תוכל לחזן שם, בלי כסף בלי כלום, מקסימום יעשו לו 'מי שברך' אחרי החג. האברך אמר בליבו, 'מה זאת עשה אלוקים לנו', אני חשבתי השנה לפחות לנוח לשמוע חזן אחר, עכשיו מציעים לי לחזן, אין בעיה אבל הוא גם לא מציע תשלום. אבל שוב התחזק באמונה, אמר: הכל לטובה, הקב"ה מכוון את העולם, אני מוריד את הראש, מה שאומרים לי אני עושה. אמר לגבאי, אין בעיה אני אחיה חזן. הוא ירד לאולם, התחיל מנחה וכו', לפני ערבית שאל אותם, אם הם מעוניינים לשמוע דברי תורה, אמרו: בשמחה. אמר להם דברי חיזוק ומשלים מהחוברת "ראש השנה בהלכה ובאגדה", נהנו מאוד. למחרת שאל אותם שוב אם הם מעוניינים שהוא יספור שיעור בהלכה בין התשלוך לערבית, שמחו מאוד. בקיצור, הם מאוד נהנו ממנו, וגם הוא מאוד נהנה מהם, ענו יפה וכו', הכל עבר לחיים טובים ולשלום, בא הגבאי עשה לו 'מי שברך' וחזק וברך. והנה יומיים לאחר מכן מתקשר אליו אחד המתפללים, וביקש להיפגש עמו, הוא בא אליו לבית, אמר לו, מאחר והוא לא זכה ללמוד תורה, הוא רוצה להיות שותף בתורה שלו, ולכן הוא רוצה לתת לו בכל חודש 1,500 שקלים למשך שנה, בסך הכל: 18,000 שקלים. הוא הוציא מכיסו מעטפה רק של מזומנים, כחוליים, חדשים. ואמר לו, בעזרת השם אחר כך נדבר על שנה הבאה...

⁷ ספר נפלא ואדיר, מומלץ לכל אחד ללמוד בו, בלשון יפה ומושכת, ממש כל מילה מדודה ושקולה, כל מילה שווה לא 'זהב' אלא 'יהלום', והרבה יותר.

ניסיון אחר ניסיון וגידולין אחר גידולין, בשביל לנסותם בעולם, בשביל לגדלם בעולם כנס הזה של ספינה. וכל כך למה? מפני קושט, בשביל שתתקשט מדת הדין בעולם. שאם יאמר לך אדם למי שהוא רוצה [השם] להעשיר, מעשיר, למי שהוא רוצה, מעני, ולמי שהוא רוצה, הוא עושה מלך. אברהם כשרצה, עשאו מלך, כשרצה, עשאו עשיר. יכול אתה להשיבו ולומר לו, יכול אתה לעשות כמו שעשה אברהם?! והוא אומר מה עשה? ואתה אומר לו, "ואברהם בן מאת שנה בהיולד לו את יצחק בנו", ואחר כל הצער הזה, "קח נא את בנך את יחידך..." ולא יעיב, הרי נתת ליראך נס להתנוסס.

ואמרו במדרש הגדול (פרשת וארא ז ז): זה הוא שאמר הכתוב (משל כו א): "מִצָּרָף לְקָסֶף וְכוּר לְזָהָב, וְאִישׁ לְפִי מִהֲלָלוֹ", אמר רב לא ניתנו מצוות אלא לצרוף בהן את הבריות. מה הוצרך הזה מכניס את הזהב לכור ומסננו פעם ראשונה שניה ושלישית עד שהוא מעמידו על בוריו, כך הקב"ה מייסר את הצדיקים כל אחד ואחד כפי כוחו. יש תפילה שהיא נענית למאה שנה, מאברהם, דכתיב "ואברהם בן מאת שנה בהיולד לו את יצחק בנו", יש תפילה שהיא נענית לתשעים שנה, משרה, דכתיב "ואם שרה הבת תשעים שנה תלד"... יש תפילה שהיא נענית לארבעים שנה, מיצחק, שנאמר "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה"... אבל חנה לא שמענו לכמה נענית תפילתה וניתן לה שמואל? אמר רבי שמואל בשם רבי יונתן: בת מאה ושלישים שנה נפקדה חנה, כשם שנפקדה יוכבד. עיין שם פלאי פלאות, ישתבח שמו ויתעלה כסא הדרו. והיינו "לפום גמלא שיחנא", שלפי כח הגמל, כך מטעינים אותו משא. כך לפי גודל האדם, מטעינים אותו בניסיון.

⁶ סיפר לי אברך יקר שחנן אותו השם יתברך בקול נעים, הוא חזן מידי שנה בימים הנוראים בבית הכנסת מסוימת, וברוך השם משלמים לו בעין יפה: 16,000 שקלים, כמובן שזה עוזר לו בפרנסה מאוד מאוד, כל השנה הוא בונה על זה. והנה השנה הודיעו לו יומיים לפני ראש השנה, שמחמת המצב של הנגיף, הם בסוף לא מקיימים את המנין כמידי שנה. בתחילה כאב לו, הרי היו צריכים להודיע לו לפחות שבועיים